

Egy nem mindennapi polgári életút a XIX. században.

Dr. Tarczay Kálmán élete

Vasy Endre Levente, Budapest (vasye@t-online.hu)

(második rész, az első rész a júniusi számban jelent meg)

Törökországi szolgálat. Törökországi változások a XIX. században

1793–1802 között a román fejedelmek harcoltak függetlenségükért, majd a szerbek lázadtak fel a birodalom ellen, és Belgrád elfoglalása után (1806) kikényszerítették alkotmányukat. Ekkor már az akkor uralkodó III. Szelim (1789–1807) számára is nyilvánvalóvá vált, hogy jelentős reformok és strukturális átalakítások nélkül a birodalom az európaiaknak esik áldozatul. Reformjait nem vihette végbe, mivel egy felkelés letaszította a trónról, és meggyilkolták. Utódját, IV. Musztafát (1807–1809) reformellenessége miatt állítottak félre. Az őt követő II. Mahmud (1809–1839) mélyreható változásokat vitt végbe a birodalom stabilitása érdekében. A reformfolyamatok akadályozásában érdekelt janicsárok lázadását leverte (1826), ami azonban a hadsereg ütőerejét nagy mértékben csökkentette. Ennek ellensúlyozására, **porosz** tisztek közreműködésével, európai mintára katonaiskolákat és oktatási intézményeket hoztak létre. 1817-ben megalakult Szerbia önkormányzata. 1821–1829 között a felkelések nyomán Görögország függetlenné vált, az algériai oszmán területek a franciáké lettek. A reformfolyamatok eredményeképpen népiskolák jöttek létre, és megjelentek az első újságok is (1831).

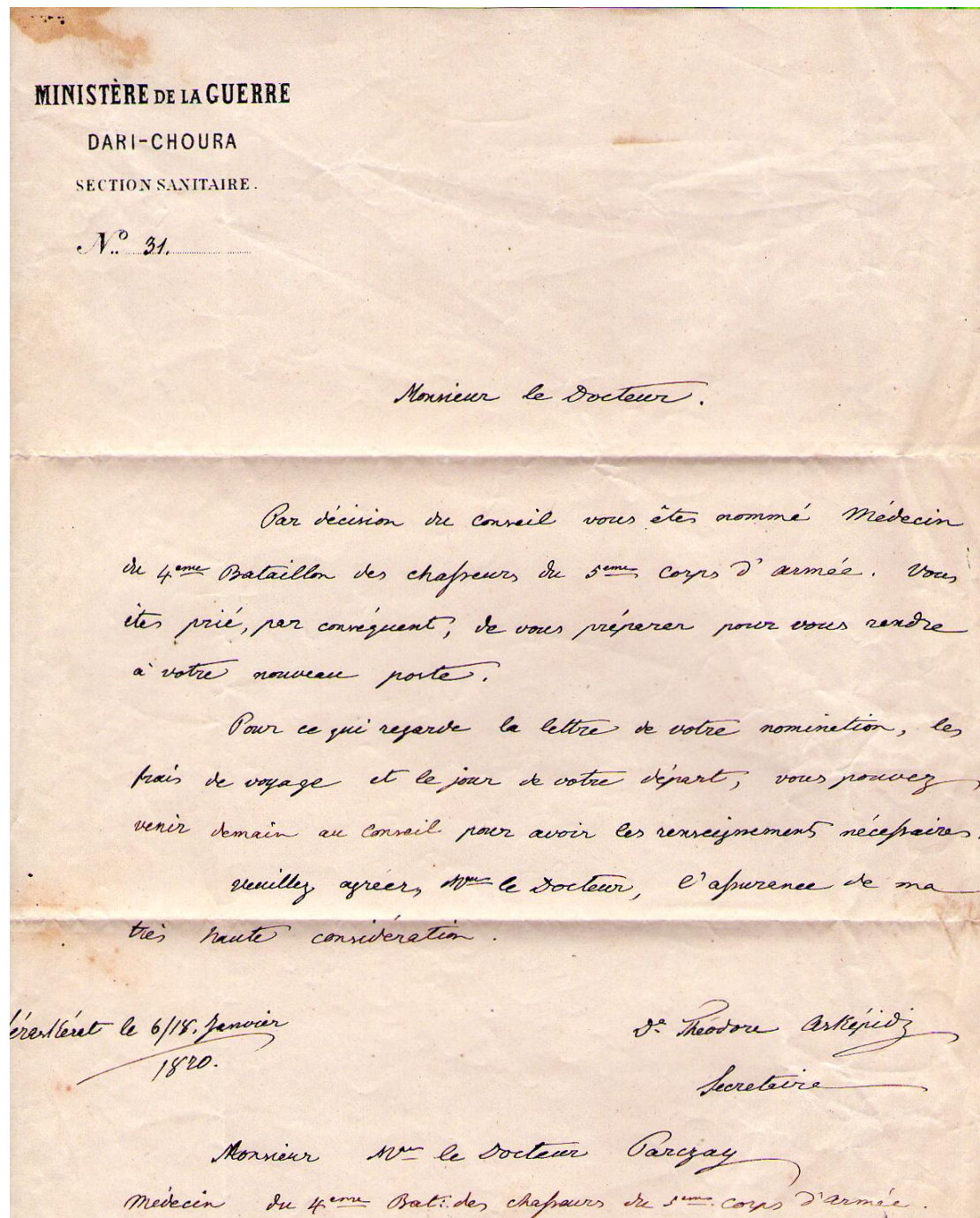
I. Abdul-Medzsid szultán (1839–1861) a modernizációs törekvéseknek megfelelően rendeletet adott ki, amelyben deklarálta a polgárok egyenlőségét, a tulajdon és szabadságjogokat, és adóreformokat helyezett kilátásba. Ezek a rendelkezések megmaradtak a kinyilatkoztatások szintjén.

1853-ban az **angolok** és az **oroszok** tárgyalásokat kezdtek az Oszmán Birodalom felosztásáról, de nem vezettek eredményre, mert a nyugati hatalmaknak érdekében állt az oroszokkal szembeállítani a már halódó, de katonailag még jelentős potenciállal bíró birodalmat. Bulgária 1878-ban jutott saját önkormányzathoz, független lett Szerbia, Montenegró, Románia, és az örményországi területek is kicsúsztak a Porta irányítása alól. A **franciák** 1871-ben lerohanták Tunéziát, a britek pedig 1852-ben megszállták Egyiptomot.

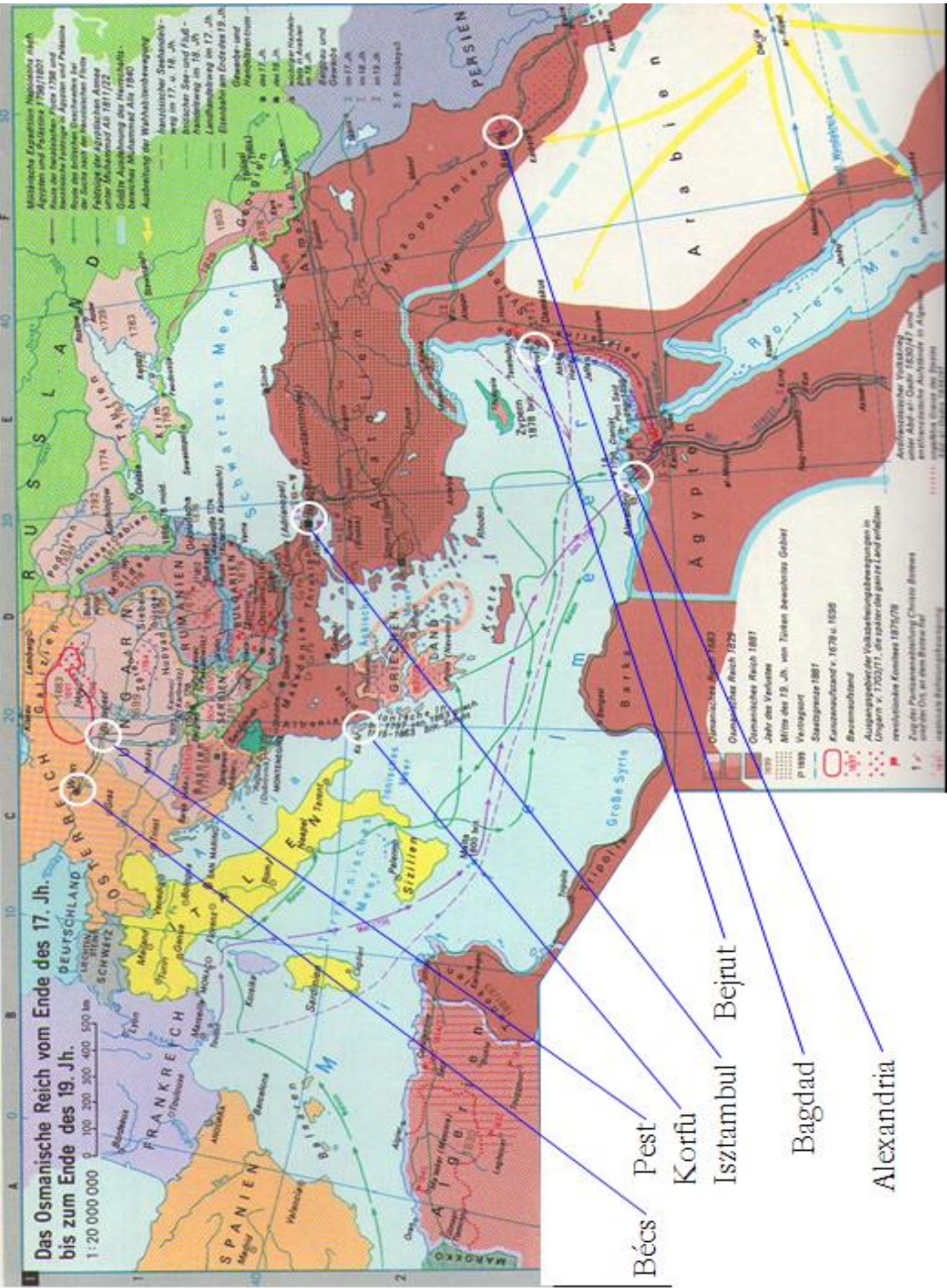
Az európai függetlenségi mozgalmak és polgári szerveződések a birodalom belpolitikai fejlődésén is éreztették hatásukat. Abdul-Aziz (1861–1876) uralkodása alatt polgári mozgalom vette kezdetét, amely elérte az oktatás és a pénzügy reformját, így pl. korszerű egyetem nyílt (1869). A tisztikar és a képzett hivatalnokréteg nyugatra tekintett, és a birodalom felzárkóztatását próbálta kiharcolni.

Látható, hogy Kálmán szolgálata (1871-72) idején a birodalom a szétdarabolódás küszöbén állt. A sokféle idegen érdek ezt annyiban lassította, hogy marakodtak a koncon.

Miután sikerrel elvégezte a török és perzsa nyelvtanfolyamot, a hivatalos ügyintézés során Isztambulban megkapta kinevezését és beosztását.

A török Hadügyminisztérium levele, 1870. január, amelyben kijelölik egységét és szolgálati helyét. A levél francia nyelvű. Dari-Choura (török-perzsa) = hadügy-minisztérium

Az Oszmán Birodalom a XVII. század végétől a XIX. század végéig. A fehér karikák életének és szolgálati helyeinek a térképen ábrázolható részét jelölik. A barna szín az Oszmán Birodalom kiterjedése a XIX. sz. végén.

Isztambul leírása 1870-ből

Kezdetben Isztambulban helyőrségi szolgálatra osztották be.

Részlet sógorának írt 1870. decemberi keltezésű leveléből:

A város szélén lakom, a negyed előtt húzódik a régi fal¹ (helyenként 8 ö² magas), ami annyi harcot megélt, és oly sok ostromot állt ki. A közelben található a híres ágyútorony (Top kapu), amelyet a csipkés pártázattól a földig leromboltak, és ahol az utolsó hőslélkű bizánci császár³ meghalt.

A mellékelt rajzból látja a napi utam a fal mentén, át az ágyútornyon, kifelé, aztán ciprusok és sírkövek között, Maltepe⁴ felé. Fel a dombra, ahol az út az Adrianipoli⁵ toronytól jövővel összefut, van egy pompás körkilátó. Ez a hely magasabban fekszik, mint a város bármelyik része. Maltepétől a terep leereszkedik, és egyenesen előre ott a hatalmas síkság, a régi Isztambul; túl az Aranysszarv öblön a modern elővárosok, ezek közül Pera⁶ fekszik a legmagasabban; odaát Scutari⁷, Kadiköj⁸: a régi Chalcedon⁹, mellette a Herceg-szigetek¹⁰, tovább a távolban a hófödte Brussai Olympos¹¹, és jobbra a távoli Fehér tenger¹².

A kilátás csodálatos, különösen reggel, amikor a tenger felett nincs köd, hajók jönnek-mennek, a kikötőben zajlik az élet; nézem a tájat nap mint nap, megállok, és ott maradok állva, élvezve a világ legszívmelengetőbb panorámáját. Szkutari mögött fölsejlik egy sötétzöld folt, a teljes területén erdő, óriási ciprusokkal, ez egy temető, mióta Konstantinápoly török. A 4 órányira lévő Boszporuszról csak a kezdete látható, a többi rész a hegyekbe vész. A Fekete tenger nem látszik. A hideg északi szél az édesvíz felől jön ide, a hajósok által rettegett déli szél pedig a Fehér tenger felől.

¹ régi fal = Bizánc hajdani városfala

² Klafter = öl, 1 bécsi öl = 6 láb. 1 láb ≈ 1,89 m, 6 láb ≈ 11,8 m.

³ XI. Konstantinos Palailogos, meghalt Bizánc törökök általi bevételének napján, 1453.05.29. -én

⁴ Maltepe = kb.: „domb-birtok”. Az ázsiai oldalon is van.

⁵ Adrianopoli kapu = mai neve: Edirne kapi

⁶ Pera = Isztambul kerülete, hivatalos neve Beyoğlu

⁷ Scutari = mai neve Üsküdar

⁸ Kadiköj = ma Kadiköy. Isztambul egyik kerülete az ázsiai parton

⁹ Chalcedon = Kadiköy ókori neve

¹⁰ Törökül: Prens Adalan, ma Isztambul egyik negyede

¹¹ Brussa = mai neve Bursa. Bursai Olympos = az ázsiai városrésztől DK-re húzódó hegység legmagasabb csúcsa, török neve: Uludağ

¹² Törökül: Akdeniz. A Földközi tenger keleti részének neve. Az ókorban, és később is, a közel-keleti népeknél az égtájakhoz egy-egy szín kapcsolódott, így kapta nevét a tőlük nyugatra eső

A levél egyik kettős oldala a belerajzolt térképpel, az égtájkorrekció miatt 90° -al elforgatva

Az előző lapon számmal jelzett helyek:

1. altes Serail = a régi szeráj
2. Sophienkirche = Hagia Sofia = Ayasofiya
3. Achmed Mosche = Sultanahmet Camii (Kék mecset)
4. Yeni kapu = Yenikapi
5. 7 Thürme = Héttorony (Yedikule)
6. Top kapu = Topkapi (ágyútorony)
7. Thor von Adrianopel = Edirnekapi
8. Die alte Stadt Istanbul = Az óváros
9. Paläste des Kaisers am Ufer = a császár palotái a parton
10. Strasse von Pera = út Perából
11. letzthin abgebauter Theil = a nemrég át (újja)épített rész
12. das Haus wo ich wohne = a ház, ahol lakom
13. Maltepe = a katonai kórház helye
14. Ejub heilige Vorstadt = Ejub (e: ezsub), szent előváros. Ma: Eyüp. Abu al-Anszari, Mohamed társának itt volt a sírja. A régi falon kívül esik, az öböl ÉK-i partján.
15. Chaskjög = Hasköy, városrész az Aranyszarv DK-i partjánál
16. Piri pascha = Piri paşa = ma: kerületrész a déli autótú hídjánál
17. Kassim pascha = Kászim pasa = ma: Kasimpaşa, Beyoğlu kerület része
18. Pera = Beyoğlu (e: bejoolu) kerület régi neve, az Aranyszarv öböl DK-i oldalán húzódik végig.
19. Galata = Beyoğlu kerület része az öböl bejáratánál
20. Top hane = Galatától ÉK-re eső városrész, ma: Tophane
21. Dolma bagcse = ma: Dolmabahçe = „Töltött kert”. A területet a tengertől hódították el. Itt van az utolsó szultán palotája.
22. Beschiktasch = Beşiktaş = az előbbtől ÉK-re eső városrész
23. Ortakjög = Ortaköy = az előbbtől ÉK-re eső városrész
24. Scutari = Üsküdar, az ázsiai parton
25. Hajdar pascha spital = Hajdar pasa kórház = Hajdarpasa = városrész Üsküdarban. A kórház ma is működik.
26. Kadikjög (Chalzedon) = Kadiköy városrész Üsküdar déli részén, a tengerparton
27. neue Eisenbahn nach Europa = az új vasút Európa felé. Ekkor még nem létezett a félszigetet megkerülő, a mai főpályaudvarig vezető vonalszakasz.
28. Das goldene Horn = az Aranyszarv öböl
29. Die süßen Wässer = az édesvizek. Az Aranyszarv öböl végénél két kisebb folyócska torkollik be (Deresi és Alibey Deresi).
30. Bosporus = Boszporusz = Boğaziçi
31. das weisse Meer = tkp. a Márvány tenger

32. Balat = mai neve ugyanaz

33. Kiz Kulesi = ami magyarul „Lánytorony”, ókori eredetű védőtorony

Feliratok:

Türken = törökök

Armenier = örmény

Griechen = görögök

Juden = zsidók

Friedhof = temető

(a levél folytatása)

Két hosszú-hosszú híd¹³ vezet át a kikötő felett, ez az úgynevezett Aranyszarv öböl. Itt horgonyoz a páncélosflotta. Gőzhajók, bárkák, és számtalan evezőscsónak, amelyek az egyes elővárosokból szállítják az embereket. Mindkét hídon körülbelül 8-10000 ember jön-megy (naponta); mindenféle nemzetiségű hajó, minden országbeli, és minden földrészről való nép találkozik itt, és az ember az egész Föld nyelveit hallja itt. Az osztrák posta átellenben van, Perában, tőlem két órányi távolságra. Először lefelé, Balat¹⁴ felé, kaikkal¹⁵ át a vizen, aztán az úton fel Perába, a postáig.

A szultán Dolma bagcsében¹⁶ és Besiktasban¹⁷, lakik, ahol a Boszporusznál a tündérien szép új palotái emelkednek.

Galatában és Perában leginkább görögök laknak, Perában lakik csaknem az összes német, francia, angol, stb., ott vannak a szállók, a legszebb üzletek, és így tovább.

Képes vagyok leírni önnek Konstantinápolyt, a látnivalóit, és az oly nagyon különböző lakosainak életét ismertetni? Sok-sok könyvet kellene írnom. Most mindenhol rombolnak és építkeznek, Isten tudja csak mi fog ebből kisülni. A mecsetek, a kikötői élet és a Bazár után a temetők a legérdekesebb látnivalók. Ezek nem úgy vannak kialakítva, mint a mieink, nem mutatnak szomorúságot.

A Maltepebe vezető utam, a napi út, síremlékek és ciprusok között vezet. Kis terecskék vannak 10-50 sírral majdnem minden utcában, mellette egy pékség, vagy egy kávézó.

Nagyobbak Perában vannak, Kassim-pasánál¹⁸, végig az egész régi falnál¹⁹, a legnagyobb mégis odaát Scutariban. Keleten a halottak mintegy az élők között maradnak. Szép időben a sírok pihenőhelyül szolgálnak, ahol csibukot szívznak, ahol barátokkal szórakoznak, a gyerekekkel időznek. A legszebb, legnagyobb és legnépesebb temető az egész keleten a Scutari-i. Ez egy cipruserdő,

¹³ hidak: A keletebbre fekvő Galata híd (Galata Köprüsü) a második híd itt, 1870-ben ezt láthatta a szemlélő. A nyugatabbra eső mai neve Atatürk híd. Mindkét híd pontonokon nyugodott.

¹⁴ Balat = városnegyed az ÉK-i öbölparton

¹⁵ kaik = török evezőscsónak

¹⁶ Dolma bagcse = a volt szultáni palota az Aranyszarv öböl É-i partján, 1853-ban fejezték be az építését.

¹⁷ = ma Isztambul egyik kerülete a Boszporusz európai oldalán

¹⁸ Kászim pasánál = ma: Kasimpaşa, Beyoğlu kerület része

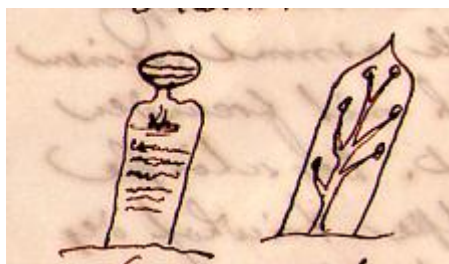
¹⁹ régi falnál = t.i. a régi városfalnál

melyet hosszú allék szelnek át, és a föld egyik sírt a másik után rejti magában. A ciprusok pompás dekorációul szolgálnak az egészhez, minden sírnál növekszik egy; és az erdő pompásan fejlődik ebben az emberi korhadással telített földben. A törökök nem ismerik az újrhasznált sír fogalmát.

Minden halott, gazdag, vagy szegény, akit egyszer végső nyugalomra eltemettek, ott alszik a végítéletig, és nincs senki, aki felforgatná a csontjait. Itt nyugodni, Ázsia földjében, vágyva-vágyott szerencse; a gazdag elhunytakat ide hozzák Sztambulból és Perából.

A környék kimeríthetetlen márványelőhelyei lehetővé teszik minden elhunyt számára, hogy abból sírkövet állítsanak. Ezek többnyire igen finoman faragottak, tetszetősek; mindent elmondanak, ami az eltávozottra vonatkozik.

A férfiak sírkövén turbán van, kőből kifaragva, a nőké sima kő, egy liliommal, amin annyi levél van, ahány gyereke volt, és effélék. (Havonta átlag 950 embert temetnek itt el.) Gyakran jelenik meg a lótusz, és a szőlővenyige is, arany és zöld színnel. A sírkő lábánál, a földön, a sírt egy sík kölemez fedi, középen egy kis mélyedéssel, ahova a hozzátartozók és a gyászolók virágokat helyeznek és vizet öntenek.

Férfi és női sírkő rajza a levélből. A férfi síron turbános kő, névvel, felirattal, nőin virágábrázolás, itt hat virággal = hat gyerek.

Mégis, eljön egy nap, amikor a virágok elmaradnak, mert a gyász és a fájdalom nem örök, és az élet felejtés nélkül nem képzelhető el. Majd az eső pótolja a gyászolók elmaradt vizét, s ebből a kis medencéből csillapítják szomjukat a kis madarak a forró napokon; galambok fürdenek és tollázkodnak, hűsölnek. Az elhunyt is elhagyatott, mégsem sérült meg semmisem. Itt emelkedik már árka-dokkal egy pompás építmény, aranyozott vasból, a kevészámú pompázó sírok egyike. Többnyire az ilyen síremlék-kioszk egy pasáé és családjáé. Minden síron van egy lyuk, ami fentről a halott füléhez vezet, így az a család és a barátok búcsúszavait és imáit hallhatja. Minél régiebb a temető, annál elhagyatottabb.

Egészen érdekesek, olykor naivak a sírfeliratok. Így például egy márványkő a Balykly²⁰ temetőben, a régi falnál; ahol egy gazdag örmény nyugszik, akinek csupán a gazdagsága és a szultán nála csinált adósságai miatt kellett meghalnia. Ennek ellenére a kormányzat a következő feliratot helyezte el a sírján:

²⁰ Balykly = pontos helyét nem sikerült azonosítanom

„Itt nyugszanak a halandó részei Erganyan Aretin-nek, a magas porta bankárjának. Erényei sugárzottak, mint az arany; mindent csupán szorgalmával, és tiszta üzletmenetével ért el, jószívűsége határtalan volt, a szava kikezdetetlen. Istenhozzádot mondott síró családjának, bízva a Mindenható kegyességében, és áldva a kezet, mely neki a paradicsom kapuját megnyitja”.

Ez előtt egy kucorgó lefejezett törzs látható, kezében a fejével.

Vagy a Pera-i temetőben, egy még viccesebb:

Ez a nyugalóhelye Agyp Aznavarian pénzügyi felügyelőnek. Az atyák fálalják halálát, mint jámbor fiúkét, a gyerekek siratják, mint szeretett apát, a testvérei gyászolnak. Az angyal kinyújtotta kezeit és átvette őt 1801. május 3-án mint a császár akaratából elfogottat, hogy megtisztelő hivatalának vége legyen.

E felett egy akasztott ember képe látható.

Ez arra készítet engem, hogy szórakozásból egyes feliratokat lejegyezsek és lefordítsak.²¹ Majdnem mind-egyiket érdemes, és van bennük valami eredeti. A gyűjteményt majd folytatom. Így aztán a levelemnek soha nem lesz vége, ha mindent látni akarok, minden sajátosságot le akarok írni. Itt minden más mint nálunk, a kávézók, a nép, és a bazár, a dervisek és misztériumaik, a színház, az otthoni életmód, a viselkedés asztalnál, az asszonyok és gyerekek, a fürdők, a mecsetek, szeráj, a nyilvános terek, az új utak és utcák, a vízvezetékek, a hadsereg új intézete²², az oktatásügy, a csodálatos környezet, a városok, falvak és szigetek, nincs vége erről az egyedülállóan érdekes és sajátos világvárosról beszámolni.

Férfisír. Régi sírkő Isztambulban
(Dr. Bartha Júlia felvétele)

²¹ A gyűjtemény vagy nem jött létre, vagy elkallódott.

²² A hadsereg új intézetei: pl. a Hadügyminisztérium épülete, katonai egészségügyi főiskola

A munkájáról (további részlet az előző levélből)

Szerencsére a mostani helyem olyan, hogy sok szabadidőm van. A kormányt szolgálom naponta két órát, minden további kötelezettség nélkül; az elvégzett délelőtti vizit után szabad vagyok. A kórházban egy belgyógyászati részleget vezetek. A viziteknél a segítségemre van a gyógyszerész, akinek a recepteket diktálom, a kirurgus²³, aki parancsomra a szükséges kötőzószerket, kataplazmákat²⁴, kenőcsöket átnyújtja; egy kirurgus-segéd, aki szintén itt poroszkál, aztán a szolga, aki mindent a kezembe ad, tartja és emeli a betegeket, odaadja nekem a vizet és a szappant, röviden szólva Törökország egy nemes ország; én már megyek haza, és a kirurgus kötöz, kenőcsöket ken még sokáig, a gyógyszerész vizit után végignézi, mi szükséges a részlegnek, és beszerzi azokat.

Konstantinápoly térképe 1880 körül, munkahelyével (részlet)

1. Lakóháza körülbelüli helye
2. Temető
3. A temetőn át vezető út
4. A kilátó a dombtetőn, a temetőn átvezető és az Adrianopoli (Edirne kapi) kaputól induló út találkozásánál
5. Munkahelye, a katonai kórház
6. A Lycus patak a levélbeli rajzon, és e térképen is, még szabad mederben folyik.
7. Az Aranyzarv öböl

Ezen kívül az örmény és a görög negyedben is folytatok praxist. Egyébként olvasok, vagy vizitelek. Általában eddigelé kifejezetten jól megy nekem, nincs, amit nélkülöznék, az idegenben megtaláltam az életem. A törökök azt állítják, hogy alig nézek ki külföldinek; már meglehetősen beszélem a nyelvet, és mindenhol biztosabban lépek fel.

²³ kirurgus = felcser, alacsonyabb végzettségű seborvos

²⁴ kataplazma = különböző (ált. növényi) hatóanyagokat tartalmazó kötés, főleg kelésekre, sebre

Az ünnepekről

(további részlet az előbbi levélből)

Az előző hónapban volt Ramazan²⁵. Ez egy vallási kötelezettség, az évnek egy hónapja, napfelkeltétől naplementéig tiltott az evés, ivás, a pipa, a kávé, a szórakozás.

Ez a böjt azonkívül nevetséges is. Félbehagyják a tennivalójukat, és a közlekedést, megzavar minden hivatalos elintéznivalót, teljes átváltozást követel az életvitelben. A közelgő hajnalpírral ágyúlövések hirdetik ki, hogy mostantól a törvényt be kell tartani. Ez egyáltalán nincs kedvükre, és sokan alszanak, amíg csak a nap látható. Üzlet gyakran egyáltalán nincs [nyitva], minden 2-3 órával később kezdődik a szokásosnál, minden szolgálat, minden hivatal vagy nagyon hamar befejezi a munkát, vagy egyáltalán nem működik, és nincs főnök, aki a beosztottak felé szigorot gyakorolhatna.

Szombaton jön a keserű orvosság, nem egyszer a beöntés. Így viselik a szentül megfogadott nélkülözést.

Beáll az este. Az éhségtől elbágyadt emberek, vágyva az étel után, a kivilágított moszkákba mennek, vagy a nagy tereken ödöngenek. Hirtelen felvillan egy ajándék az egész népségnek, amikor ágyúdörgés hallatszik minden oldalról; nevetés hangzik fel mindenfelől, mindenki beszédes, és mindenki siet haza, vagy az asztalok felé, a sorok egész éjjel terítve vannak. Lehet enni. A lacikonyhák megtelnek, a pékségek evőkkel és vásárlókkal tömve. Cigarettek füstölögnek, limonádéárusok lótnak-futnak és kiáltoznak, hogy mit kíván? A beteg előbb telezabálja magát, aztán kiissza egyszerre az orvosságát, amit a nap folyamán evőkanalanként kellene; kiabál, handabandázik és vidám, megtelnek az utcák, sorjáznak a színháznál, a kávézóknál, az édességárusoknál, a minaretek, a gőzhajók a kikötőben, mindkét part, mindkét földrész lampion és fáklyafénybe öltözik, röviden a legnyomorúságosabb élet bontakozik ki, a parancsolatnak megfelelni, jámboran élni.

Minthogy itt a reggel, és ismét dörögnek az ágyúk, a népség a reggeli imát mormogja és ágybabújjik. És ez így megy négy héten át egy évben! Ki ismerheti meg a legértelmetlenebb berendezkedést!

Az idő és a munka megy, az elvesztett egészség helyre lesz hozva, a fogyasztás helyreáll, a törvény felment az üzlettől; egy városnak virágoznia kell, ahol mindenki angyszerű életet kell hogy éljen.

De ebből nem elég! A Ramazannak vége, éljen a Bairam²⁶! Tegnap és ma azt hittem, Párizs előtt²⁷ vagyok. Az ágyúlövések megremegtették a levegőt, és itt, a Topkapunál, 3 órányira az erőtől, citeráztak az ablaktáblák. Minden hivatal zárva. Királyi udvartartással vonul a szultán Sztambulón át,

²⁵ Ramazan = ma: Ramadan

²⁶ Bairam = A ramazan vége utáni (ünnep)nap(ok)

²⁷ Párizs előtt vagyok = az 1870-71-es francia-porosz háborúra céloz, mely III. Napóleon teljes vereségével és Párizs megszállásával végződött

hogy az Achmed mecsetben²⁸ elvégezze imáját. A nagyszerű menetben a nagyméltóságok, pasák, beyek követik az egész városon át, mindegyiket két-két apród kíséri gyalogosan.

Aztán mindenki látogatóba megy. Családon belül és kívül, gyakran mindenfelé ajándékokat adnak, ezen a napon veszik fel a gyerekek először új ruhájukat, és estére mindenki illuminált. A jelenlegi hónap első 3 napja a cukor-bairam, a török orvosok nem jönnek vizitelni, mivel alig valaki van szolgálatban, mi nem megyünk, minthogy vasárnap van, a kórház igazgatója 9 körül érkezik, egy gyógyszerész kivételével mindenki kimarad; röviden: ez a cukorbairam, mindenki csókol, üdvözl mindenkit.

A Galata híd az 1800-as évek végén

Ilyen állapotú falakat láthatott lakóhelye közelében

Bármennyire jól érzi magát, mégis megunja a „tétlenséget”.

Út a Kelet felé

Konstantinápolyban értesül a Bécsben rendezendő Világkiállítás²⁹ tervéről. Ez fellelkesíti, hogy oda anyagot küldjön; nevezetesen növénygyűjteményt, azon belül is főleg gyógynövényekét. Ezeket a Közel-Keleten kívánja összegyűjteni, ehhez pedig megpróbálja a török hatóságot megnyerni, és áthelyeztetni magát. Célba veszi a honi illetékeseket³⁰ is, valamint kapcsolatot keres Ausztria-Magyarország helyi konzuljaihoz is.

²⁸ Achmed mecset = I. Ahmed szultán építtette mecset, közismert nevén kék mecset.

²⁹ Bécsi Világkiállítás = Weltausstellung Wien, jelszava: „Kultur und Wirtschaft” (világkiállítás, Bécs, „Kultúra és Gazdaság”), 1873-ban rendezték meg a Práterben. Központi épülete a Rotunda volt. A kiállításnak az akkoriban szokásosnál jóval kevesebb látogatója volt, mivel egy Bécsig eljutó járvány felére csökkentette a látogatószámot. A londoni első (1851) után ez a hetedik volt, bár a „hivatalosak” sorában csak a 4. Az 1867-es kiegyezés után aránylag rövid időn belül megrendezendő kiállítás nyilván Ausztria helyi nagyhatalmi pozícióját kívánta jelezni.

³⁰ Markusovszky = M. Lajoshoz (1815-1893) fordult, aki akkor a magyar Vallás- és Közoktatási Minisztériumban miniszteri titkárként dolgozott. Tarczay talán azért fordult hozzá, mert kezdetben az orvostudományi ügyek tartoztak hozzá. Később így írt: „mondjátok meg M.-nek, hogy nem szükséges már a segítsége, saját költségemre megoldom.”

Konstantinápoly, 1871. január 30.

Február 2.-án, csütörtök délután 4 órakor elhagyom szállásomat, már értesítettem, hol kívánok részt venni a következő világkiállításon; a bécsi, és a helyi kormányokkal, majd a kairói khedivével³¹ folytatott tárgyalásaim jó eredménnyel zárultak. Ez utóbbi bizalommal teli segítőkészségét, és kitűntető érdeklődését bírom és élvezem. Ezért határozat született a szíriai vállalkozás beindításáról, melyet Egyiptomban, majd Bagdadban és Erzaremben³² folytatunk, s végül Konstantinápolyban zárunk le, ahol én a drogokat³³ szortírozom, és előkészítem a következő kiállításra. A Porta e célból nagy engedményeket nyújtott. Először is hatheti szabadságot engedélyezett teljes fizetéssel és javadalmakkal, egy teljesen önálló posztot³⁴ rendelt a főníciai parton, és az utazás költségeire 100 arany guldent. Továbbá parancsolatot [adott] minden pasának és hivatalnoknak támogatásomra és védelmemre.(...)

Tehát elutazom innen. Előbb Szmirnába, onnan Alexandriába, mivel egy ideig Egyiptomban szándékozom maradni. Ezután Port-Saidban hajózom be, és a szíriai partvidék³⁵ mentén hajózom. Kikötünk Bejrut kapui előtt, végül föl a Libanon lábánál fekvő Tarabulusba (amit Tripolinak is neveznek). Ebben a gyönyörű és kertekkel ékes városban maradok egyelőre. Ez lesz a központi szállásom, s innen indulok kirándulásaimra.(...)

4 hete tanulok arabul, mert ott csak ezt a nyelvet beszélik. Törökül egész jól tudok, de a legnagyobb nyereség az, hogy megtanultam írni és olvasni is³⁶. Napi gyakorlással igen jól haladok a modern nyugateurópai nyelvek³⁷ terén is. Azt remélem, hogy keleti tartózkodásom nagy hasznomra lesz tanulmányaim és előmenetelem szempontjából, és lehetséges lesz számomra a szépet a haszonnal, az elméletet a gyakorlattal összekapcsolni.

(folytatás következik)

³¹ Kairói khedive = Tarczay ott-tartózkodása idején Iszmail (ur: 1863-1879). Ő az első, aki a szultántól megkapta ezt a címet (török kidiv = alkirály), addig pasa volt a rang. Korábban I. Szelim szultán szállja meg Egyiptomot, majd rövid ideig a mamelukok, I. Napóleon következtek, végül Mohamed Ali pasa, egy rátermett, eredetileg a szultán által odaküldött pasa hatalmi tabula rasa-t teremtett, megkezdte az ország modernizálását; gyakorlatilag függetlenedett az Oszmán Birodalomtól, a szultán csak névleg uralkodott felette.

³² Erzarem = Erzurum, tartomány és város a mai ÉK Törökországban.

³³ drogok = itt: gyógynövények

³⁴ önálló poszt = feltehetőleg egyéni beosztást jelent

³⁵ szíriai partvidék = tkp. a Földközi tenger teljes K-i partvidéke a Sinai fsz.-tól É-ra

³⁶ írni és olvasni is = abban az időben még javában az arab írást használták Törökországban, a latin betűst Kemal Atatürk (Musztafa Kemal) vezette be 1928-ban. Atatürk jelentése: törökök atyja

³⁷ Az eperjesi kollégiumban latin, ógörög és német nyelvet tanítottak (a magyaron kívül). A német anyanyelve volt, a francia a 'bevett' társalgási nyelv, ezt az egyetemen tanulta, de pl. az angolt és a többi általa beszélt nyelvet (szlovák, olasz, horvát, török, perzsa, arab) egyénileg kellett megtanulnia.